

Драган Ж. Марковић*
Институт за политичке студије, Београд

СВОЈИНСКО-ПРАВНИ СУБЈЕКТИВИТЕТ И ДЕМОКРАТИЈА**

Сажетак

Рад аргументовано показује: да се целокупан историјски развој својинских односа одвијао кроз стално сукобљавање јавне и приватне сфере, које се нису само међусобно условљавале, него су једна другу подстицале; да је својина, као друштвени однос, кључна карика у повезивању појединачних и општих интереса; да носилац правног и економског субјективитета није неки усамљени појединац, већ појединац који тај субјективитет дели са другим појединцима; да развој масовне робне производње није захтевао сужавање него проширивање својинског субјективитета на све чланове друштвене заједнице; да друштвеног субјективитета не може бити без индивидуалног субјективитета јер је друштвени субјективитет у суштини заједнички субјективитет удружених јединки; да све већа индивидуализација и све веће подруштвљавање подразумевају и све већу релативизацију својинског монопола, који на тај начин све више нестаје прерастајући у слободно располагање средствима производње и друштвеним производом.

Кључне речи: својинско-правни субјективитет; својински односи; демократија.

---

* Научни саветник

** Овај рад је настао у оквиру научног пројекта бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Носиоци својинско-правног субјективитета имају монопол на располагање својинским објектима, којим се искључује право располагања других лица. Још је римско законодавство утврдило *dominium* као апсолутно право римског грађанина над стварима односно добрима која су само њему могла припадати.

Врховни носилац својинско-правног субјективитета је у ствари држава, која „...својим актима власти одређује меру свих права и обавеза, па и својине над стварима“,¹⁾ одређујући тиме границе својинског субјективитета свих осталих субјеката. Зато сва „...три законодавства која владају Европом – римско, германско и словенско, сматрају да само држава има апсолутно право над једном ствари“,²⁾ што и Жан Жак Русоу даје за право да устврди да је „...држава у односу на своје чланове господар свих њихових добара на основу друштвеног уговора“.³⁾

Као главни носилац својинског субјективитета, „...држава је сматрала својину за најважнију основу социјалне организације...“, она је се „...више старала за својину него за народ...“, и „...она то и данас чини“.⁴⁾ Ради одржања својине држава мора задирати у саму својину, без чега се ни сама не би могла одржати јер само присвајањем туђе својине може подмиривати сопствене потребе. „Да би се одржавала јавна власт, потребни су доприноси грађана – порези...“, а „...с развјетком цивилизације ни порези више нису довољни, држава издаје меницу на будућност, закључује зајмове, државне дугове“. Па „...или је приватна својина света, онда нема националне својине и држава нема право да убира порезе; или држава има право, онда приватна својина није света, онда национална својина стоји изнад приватне својине и држава је прави власник“.⁵⁾

Док влада релативна оскудица животних средстава, слобода својинског располагања било којег субјекта нужно је омеђена слободом других субјекта. Зато својинско право мора бити ограниче-

- 1) Др Радомир Лукић, Друштвена својина и самоуправљање, Савремена школа, Београд, 1964, стр. 35.
- 2) Е. Од Лавлеј, Својина и њени првобитни облици, издање Фонда Димитрија Николића-Беље, Београд, 1899. стр. 501.
- 3) Друштвени уговор, Просвета, Београд, 1949, стр. 21.
- 4) др Џејмс Питер Ворбас, Задружна демократија, Задружна штампарија, 1935, стр. 129.
- 5) Ф. Енгелс, Порекло породице, приватне својине, и државе и Два уговора у Елберфелду, К. Маркс, Ф. Енгелс, Дела, Култура, Београд, 1950, том 32, стр. 134-135 и том 5, стр. 220.

но не само у корист државе, већ и у корист свих других носилаца својинског субјективитета. Ограничавањем својинских права појединаца држава штити интересе појединих друштвених група и друштвене заједнице као целине.

Ради тога држава самим законима којима даје, истовремено ограничава или, у друштвеном, интересу, укида индивидуалну својину. „Држава признаје сопствениково право на ствари само под условом да он ствар искоришћава у складу са интересима заједнице...“, а „...ако сопственик не употребљава своју ствар онако како то захтевају интереси заједнице, онда долази до мање или више потпуне експропријације“.⁶⁾ Држава ограничава својинска права појединаца и да би заштитила интересе осталих појединаца. Сопственик „...не сме да чини шта хоће са својом ствари, већ само оно што је њему заиста корисно, - иначе он одговара за штету нанесену трећим лицима...“⁷⁾ Али држава својинска права појединаца ограничава и у њиховом сопственом интересу, обавезујући их да „...предузимају позитивне радње у вези са предметом својине, рецимо да земљу обрађују или да је обрађују на одређени начин, да сеју одређену културу...“, а „...понегде се необрађено земљиште ставља под секвестар, или чак одузима“.⁸⁾

Уколико је правни субјективитет самим законом подељен на више субјекта, та подела је још изразитија код економског субјективитета јер сваки правни субјекат може свој економски субјективитет, и мимо закона, делити са другим, неправним субјектима. Носиоци економског субјективитета далеко су бројнији од носилаца правног субјективитета јер је онај „...ко присваја односно „троши“ финални производ стварни његов економски поседник, независно од правне форме својинских односа“.⁹⁾

У друштву заснованом на својинским односима човек углавном живи у кругу породице са којом фактички дели свој иметак и кад је његов искључиви власник. „...Као год што у оно доба кад су постојале сеоске заједнице, нико није могао располагати својим властитим добром – кућом и двориштем – без пристанка заједнице, тако исто доцније нико није могао отуђити земљу без пристанка

6) Стеван Д. Живадиновић, Право располагања и својина, Правни факултет, Београд, 1938, стр. 135-136.

7) Исто, стр. 122-123.

8) Андрија Гамс, Својина, друго издање, Научна књига, Београд, 1988, стр. 124.

9) Иван Максимовић, Теоријске основе друштвене својине, Београд, 1974. стр. 13.

породичних чланова¹⁰⁾ иако они нису били носиоци правног субјективитета. И потпуно обезвлашћени роб употребљава и користи средства производње, производећи цео, и трошећи део производа, који су у целини правно власништво његовог господара. А у свим осталим облицима друштвене репродукције партиципација непосредних произвођача у економском субјективитету је још већа него у робовласничком поретку, и стварни „...располагач „у првој линији“ је за машином, за чекићем, за плугом –радна снага, у кући кирајџија, уопште несопственик“.¹¹⁾

Коришћење и употреба својинских објеката не морају се поклапати нити се стварно поклапају са њиховим правним располагањем. „Сопственик куће врши своје апсолутно право примајући у кућу људе са улице и смештајући их у својој такозваној својини, велепоседник – уступајући своје имање закупцу на 10, чак на 90 година заједно са колоном надничара“.¹²⁾

Носилац правног и економског субјективитета није, према томе, неки усамљени појединац, већ појединац који тај субјективитет дели са другим појединцима, јер „један изоловани индивидуум не би могао имати власништво над земљом као што не би могао ни говорити“.¹³⁾ По Рудолф-у Јеринг-у, „...нема никакве апсолутне својине, тј. такве која би била слободна од свих обзира према целини, према укупном друштву...“¹⁴⁾ а према Е. Од Лавлеју, својина „...није (ни) створена само у интересу индивидуе и да овој гарантује уживање плодова и рада њезинога, већ је установљена у интересу друштва, да му ујемчи трајање и корисну акцију“.¹⁵⁾ Својина је, како „...кажу немачки правници дата појединцу као зајам који се може тражити натраг у случају повреде јавних интереса“.¹⁶⁾ Али стварни носилац својинског субјективитета „...мора бити заснован

10) Е. Од Лавлеј, цитирани рад, стр. 418.

11) Карл Ренер, Социјална функција правних института, Култура, Београд, 1960. стр. 163.

12) Исто, стр. 161.

13) К. Маркс, Основи критике политичке економије, К. Маркс, Ф. Енгелс, Дела, исто, том 19, стр. 321.

14) Мих. П. Јовановић, „Својина – њен правни социјално-политички значај“, прештампано из Архива за правне и друштвене науке, Београд, 1921, стр. 4.

15) Цитирани рад, стр. 17.

16) Стеван Д. Живадиновић, цитирани рад, стр. 134.

на појединцу, који је истовремено и друштвени субјекат, тј. вла-
сник“.¹⁷⁾

Својина, као друштвени однос, је кључна карика у повезива-
њу појединачних и општих интереса, те „...не постоји искључиво
у интересу индивидуе...“, него „...постоји у општем интересу...“,
и сопственику „... намеће обавезу да ствар коју има употреби на
задовољење личних потреба, с једне стране, и општих потреба, с
друге стране“.¹⁸⁾ Зато „...држава признаје сопствениково право на
ствари само под условом да он ствар искоришћава у складу са ин-
тересима заједнице...“;¹⁹⁾ те поставља и „...две врсте ограничења
својине: из потребе саме индивидуе и из општих потреба, у јавном
интересу“.²⁰⁾

Супротстављеност јавне и приватне сфере у основи је сваког
присвајања. И целокупан историјски развој својинских односа од-
вијао се кроз стално сукобљавање тих сфера, које се нису само ме-
ђусобно условљавале, него су једна другу подстицале. Управо због
тога се „...у историји својине запажа кретање од више колективне
ка више индивидуалној и, нарочито у новије време, од индивиду-
алне опет ка колективној својини“.²¹⁾

Пробитна присвајања састојала су се у колективном запоседа-
њу земљишта и природних богатстава од стране целих заједница и
свој идентитет племенско власништво је добијало само у односима
са другим заједницама. „Једину границу коју...“ таква „...заједница
може наћи у своме односу према природним условима производње
– према земљи - ...као према својима, јесте друга заједница која по-
лаже на њу право као на своје неорганско тело...“; и „...рат је стога,
један од најпробитнијих послова сваке ове самоникле заједнице
како за очување својине тако и за стицање нове својине“.²²⁾

Са појавом релативне оскудице земље као основног средства
производње отпочела је и приватизација племенског власништва.
„Кад је општина била релативно слабо насељена према простору

---

17) Золтан Мерта, прилог у зборнику Облици својине у социјализму, Савремена
администрација, Београд, 1989. стр. 94.

18) др Михаило Константиновић, „Питање својине“, прилог у зборнику Генерацији пред
стварањем, СКА, Београд, 1925. стр. 11.

19) Стеван Д. Живадиновић, цитирани рад, стр. 135-136.

20) Мих. П. Јовановић, цитирани рад, стр. 8.

21) др Чед. Марковић, „У колико је препоручљиво ограничавање права својине“,
Правосуђе, Београд, бр. 15-16/1933, стр. 5.

22) К. Маркс, Епохе економске формације друштва, исто, стр. 28.

земље који је обухватала, није требало никаквих одредаба“ о својинским правима. Земљу су сви заједнички радили, а жетву делили према броју радника у свакој породици...“, па „...у примитивно доба деоба никада није чињена“. А „...када се народ намножи, и када се јави потреба да се права становништва ограниче прописаше се одредбе које само утврдише старе обичаје.“²³⁾ Приватизација племенске својине одвијала се тако што је обрадива земља „...давана на искоришћавање најпре генсу, доцније кућним заједницама, најзад појединцима“²⁴⁾ у почетку привремено, а касније на стално располагање самих индивидуалних власника, са неограниченим правом отуђивања и наслеђивања.

Као први развијенији облик индивидуалног власништва појављује се робовласништво. Робовласничко домаћинство је почивало на производном раду робова који су радили на његовој земљи и његовим средствима и од његове имовине се и издржавали, па је сама реч *familia* првобитно означавала „...скуп робова који припадају једном човеку“²⁵⁾

Недељиво робовласничко домаћинство као производна јединица замењено је одвојеним домаћинством кметова који су додељено парче земље самостално обрађивали, али су за њега били нераздвојно везани јер је цела земља као основно средство производње, под системом вазалних односа фактички припадала целом друштву на челу са државним сувереном као врховним власником. Тек у свом капиталистичком облику својина улази у стадијум опште приватизације али и општег подруштвљавања, када развијена робна производња захтева да сви буду индивидуални, али не изоловани него економски повезани власници.

У почетној фази капиталистичке робне производње сваки предузетник сам располаже капиталом, а затим му се поред државе придружују трговац, банкар и рентијер, без чијих услуга не може, да би се најзад нашао у акционарству где предаје свој капитал професионалним управљачима на управљање. У почетку су и радници својом радном снагом располагали индивидуално, а сада то заједно са послодавцем чине колективно, па су радно место и радно време, заштита на раду, социјално и здравствено осигурање законом и другим нормативним актима већ унапред утврђени, тако да је „...

23) Е. Од Лавлеј, цитирани рад, стр. 10 и 119.

24) Ф. Енгелс, Порекло породице, приватне својине и државе, исто, стр. 127.

25) Исто, стр. 51.

девет десетина радног односа *publici juriis*, а само остатак почива на својој приватно-правној основици”.²⁶⁾

У исто време у земљама где су извршени револуционарни преврати са основним циљем укидања приватне својине, чињени су покушаји да се национализацијом и подржављењем приватног капитала успостави нека чисто друштвена својина. У интересу државно-партијске бирократије подржављење је схваћено као крајњи домет подруштвљавања својине, јер „...бирократија (ресори) наступа фактички у својству директног титулара права својине државних добара...“²⁷⁾ па је државна својина одмах проглашена општенародном својином да би и бирократска држава могла бити проглашена општенародном државом. Укидањем индивидуалне својине и покушајем да се апсолутизује државна својина правна форма својине је одвојена од њене економске садржине и из правне норме претворена у идеолошко етички постулат, због чега „...у суштини, уопште није било закона о државној својини“²⁸⁾ Тиме приватна својина није ни могла бити укинута, него је само промењен начин присвајања, којим је на рачун монопола приватних предузетника ојачан монопол државне бирократије.

Све већа индивидуализација својине на бази присвајања туђег рада водила је све већој концентрацији богатства у рукама све мањег броја власника на једној и крајњој беди све већег броја произвођача на другој страни, што је све више отежавало развој масовне робне производње. Национализација приватног капитала резултат је пре свега економске нужде за убрзаним подруштвљавањем крајње индивидуализоване приватне својине, која је све више долазила у колизију са развојем робне производње.

Развој масовне робне производње није захтевао сужавање него проширивање својинског субјективитета на све чланове друштвене заједнице. Друштвеног субјективитета не може бити без индивидуалног субјективитета јер друштвени субјективитет је у суштини заједнички субјективитет удружених јединки. У научној интерпретацији комунизам је замишљен управо као „...опће приватно власништво...“²⁹⁾ па је и Париска комуна „...хтела да индивидуалну

26) Карл Ренер, цитирани рад, стр. 60 и 169.

27) С. С. Алексејев, Својина, право, социјализам, Савремена администрација, Београд, 1990. стр. 26.

28) Исто, стр. 78.

29) К. Маркс, Економско-филозофски рукописи из 1844. године, исто, стр. 235.

својину учини стварношћу претварајући средства за производњу, земљу и капитал... у пука оруђа слободног и удруженог рада...“³⁰⁾ јер је „...стварно ослобођење радника, ослобођење њиховог рада у принципу оствариво само тада када се трудбеници – сви трудбеници – директно укључују у својинске односе на средствима за производњу и у том смислу сви без изузетка постају сопственици“³¹⁾ Све већа индивидуализација и све веће подруштвљавање подразумевају и све већу релативизацију својинског монопола, који на тај начин све више нестаје прерастајући у слободно располагање средствима производње и друштвеним производом, тако да они „...припадају истодобно сваком члану друштва и свима заједно, но ни коме у цјелости, ником искључиво“³²⁾

Релативност својинског монопола постаје евидентна већ код акционарског капитала, где „...својина на стварним средствима за производњу прелази с појединачних лица на једно правно друштво, које се додуше састоји из збира ових појединачних лица, али у којем појединац као такав нема више никакво право својине на имовини друштва...“³³⁾ па „...мобилизовање капитала претвара у све већој мери капиталистичку својину у упутнице на принос и услед тога чини капиталистички процес производње у све већем обиму независним од кретања капиталистичке својине“³⁴⁾ И сама вредност акционарског удела не зависи толико од воље његовог власника колико од финансирања целокупног удруженог капитала.

Ширењем функције управљања са власника на невластике врши се демонополизација, која значи укидање и управљања и власништва. Већ у кругу самих власника подруштвљавање управљања води сужавању њиховог монопола, тако да „претварањем својине у акционарску својину власник постаје власник с мањим правом“, јер је „као поседник акције зависан од одлука свих других поседника акција“³⁴⁾ а преношењем управљања и на запослене монополска права индивидуалних власника се још више сужавају.

У задругарству је релативност својинског монопола доведена до краја пошто у располагању задружном имовином сви задруга-

30) К. Маркс, Грађански рат у Француској, К. Маркс, Ф. Енгелс, Дела, исто, том 28, стр. 274.

31) С. С. Алексејев, цитирани рад, стр. 55.

32) др Мартин Ведриш, Основе имовинског права, Новинско-издавачки, штампарски и биротехнички завод, Загреб, 1976. изд. 2, стр. 195.

33) Рудолф Хилфердинг, Финансијски капитал, Култура, 1958, стр. 168.

34) Исто, стр. 152.

ри равноправно учествују. Овде је свако индивидуални власник сопственог удела и истовремено пуноправни сувласник целокупне задружне имовине, која припада свима и свакоме према доприносу њеном стварању. Колективно власништво проистиче овде из приватног власништва, баш као и приватно из колективног. То подразумева да у присвајању заједнички оствареног дохотка и располагању заједничком имовином свако учествује сразмерно свом доприносу њиховом стварању, чиме се индивидуални субјективитет удружених произвођача не ограничава него проширује на располагање целокупном друштвеном имовином.

Задружно власништво, према томе, не може бити дефинисано ка „свачије и ничије“. Оно је индивидуална својина сваког задругара у мери у којој он доприноси њеном стварању, и заједничка својина свих који полагају право на њено коришћење. Сваки задругар самостално располаже оним делом заједничког производа који одговара његовом радном доприносу, уколико целим производом или једним његовим делом не располажу сви заједнички. Али, истовремено сви заједнички располажу сваким појединим делом друштвеног производа уколико заједнички одређују опште услове својинског располагања.

Заменом капиталистичких акција задружним уделима и партиципације задружном демократијом, располагање и управљање корпорацијом би се са повлашћених акционара и професионалних менаџера проширило на све запослене, који би у расподели и располагању новоствореном вредношћу суделовали према укупном доприносу њеном стварању. Задружно управљање би се са корпорација проширило и на међукорпорацијске те укупне друштвене односе, како унутар националних заједница тако и унутар целе међународне заједнице. „Као последица сталног рашћења задружних организационих метода и њиховог продирања у постојећи друштвени систем, државу би заменила задружна демократија“, која се „не би бавила управљањем народом, већ управљањем стварима“.³⁵⁾

Са предњачењем у технологизацији производње неизоставно иде и предњачење у демократизацији производних односа, које се огледа у ширењу управљања са професионалних управљача на све запослене. Доминантној конкурентности јапанских корпорација допринело је с увођењем нових технологија и увођење самоупра-

35) др Цемс П. Ворбас, Задружна демократија, исто, стр. 176. и 182.

вљања, без којег се нове високе технологије не би могле ефикасно примењивати.³⁶⁾ „Идеје самоуправљања, партиципације, радничке контроле и радничких права су основа демократије и то би требало да буде унето у пројекат демократске транзиције у Србији“ чиме би се трасирао пут за улазак у Европску унију „где је са-управљање или грађанска партиципација заузела важно место у концепту конституисања и развоја демократског поретка“.³⁷⁾

Савремена индустријска производња заснована на подруштвљавању својине и управљања неизбежно води у истинску демократизацију друштва. У побољшању својинског статуса произвођача и стварној демократизацији својинских односа, која представља кључни чинилац економске ефикасности, Србија би чак морала предњачити да би пребродила заостајање за развијеним земљама.³⁸⁾

Током транзиције у Србији се спроводи у недовољно регулисаним својинским односима кампањска приватизација којом се и приватна и државна имовина претачу у власништво моћних појединаца, чиме се огромна већина становништва лишава могућности да суверено располаже средствима која својим радом ствара.³⁹⁾ Проблем би се могао решити законском заштитом сваке и свачије, сопственим радом и заслугом стечене имовине, што подразумева строгу забрану сваког нелегалног и нелегитимног присвајања туђе имовине. Али то би захтевало плебисцитарно изјашњавање свих грађана о таквој законодавној регулативи, јер све док мањина доноси државне законе, доносиће их у своју корист.⁴⁰⁾

Да би се омогућило слободно располагање сопственом имовином, морали би бити озакоњени сви облици легалног власништва, као један од основних услова слободног удруживања грађана. Ретроградном транзиционом политиком апсолутизовано је приватно

36) „Јапански радници су, окупљени у мале, децентрализоване радне групе, сами одлучивали о начину рада и те су одлуке за руководиоце биле светиња...“ (John Naisbitt, Мегатрендови, Глобус, Загреб, 1985. стр. 199.)

37) проф. др. Загорка Голубовић, *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, Албатрос Плус, Београд, 2011, стр. 61. и 56.

38) Види: Драган Марковић, „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.

39) Види: Драган Марковић, „Развој својинских односа у функцији демократизације политичких институција“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011.

40) Види: Драган Марковић, *Демократија и својина*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

и државно власништво и тек је Уставом Србије 2006. године озакончена задружна својина која је у свом изворном облику још након другог светског рата практично укинута, а затим формално преименована у друштвену својину.

Развојна шанса могла би бити у развијању задругарства, у којем Србија има светску традицију. Акционарски и државни капитал, који су извршили велику концентрацију производних снага западају у све већу кризу, јер нису у стању да изврше општу економску мобилизацију друштва какву захтева савремена технологија,⁴¹⁾ а нарастајуће акционарство становништва није у суштини ништа друго него својеврсни облик задругарства. Индивидуализацијом својинског субјективитета задругарство треба не само да се изједначи са акционарством, већ и да стекне компаративне предности.

Целокупан развој индустријске производње неизбежно води јачању демократске државе. С подруштвљавањем својине индустријска технологија доноси и подруштвљавање управљања, којим се аутократска држава трансформише у демократску државу. С преношењем непосредног управљања предузећем на све запослене, и непосредно управљање државом мора се преносити на све држављане.⁴²⁾ Преношење управљања државом на све држављане значи, у суштини, разотуђивање и државе и управљања, јер уколико сви сами собом управљају, утолико престаје управљање једних другима, као што свако престаје бити власником уколико сви постају власницима.

Литература

- Алексејев, С. С.: *Својина, право, социјализам*, Савремена администрација, Београд, 1990.
- Ворбас, Питер Цемс: *Задружна демократија*, Задружна штампарија, 1935.
- Гамс, Андрија: *Својина*, друго издање, Научна књига, Београд, 1988.

41) „Постоји криза капиталистичког система... Овде мислим на темељну кризу система која је таква да ми се чини да овај систем кроз 20 или 30 година неће постојати. Нестаће и биће потпуно замењен неком другом врстом светског система“ (навод Имануела Волерстина, Марко Тмушић, „Однос државе и економије – кратак теоријски осврт“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010, стр. 172.)

42) Види: Драган Марковић, *Од посредне ка непосредној демократији*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

- Голубовић, Загорка: *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, Албатрос Плус, Београд, 2011.
- Живадиновић, Стеван Д.: *Право располагања и својина*, Правни факултет, Београд, 1938.
- Лавлеј, Од Е.: *Својина и њени првобитни облици*, издање Фонда Димитрија Николића-Беље, Београд, 1899.
- Марковић, Драган: *Демократија и својина*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Марковић, Драган Ж.: „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
- Марковић, Драган: *Од посредне ка непосредној демократији*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Марковић, Драган Ж.: „Развој својинских односа у функцији демократизације политичких институција“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011.
- Маркс, К., Енгелс, Ф.: *Дела*, Култура, Београд, 1950.
- Naisbitt, John: *Мегатрендови*, Глобус, Загреб, 1985.
- Ренер, Карл: *Социјална функција правних института*, Култура, Београд, 1960.
- Тмушић, Марко: „Однос државе и економије – кратак теоријски осврт“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010.
- Хилфердинг, Рудолф: *Финансијски капитал*, Култура, Београд, 1958.

Dragan Z. Markovic

OWNERSHIP STATUS AND LEGAL SUBJECTIVITY AND DEMOCRACY

Resume

Holders of ownership status and legal subjectivity have a monopoly over the access and use of proprietary facilities, which excludes the right of the access and use to other people. In the past first appropriation implied that whole communities collectively had appropriated some land and natural resources and the tribe property gained its identity only in relations with other communities. With emergence of the phenomenon or a relative shortage of the land as a basic source of production there started also privatization of the tribe property.

Slavery was a first developed form of individual ownership. A slave-holding household was based on the production work of the slaves who worked on its land using its resources and who were supported by its assets.

Indivisible slave-holding household as a production unit was replaced by a separate household of serfs who were granted a piece of land for cultivation on their own and to which they were inseparably linked. Only in the form of capitalism the property was included in the stadium of general privatization, but also in the stadium of general socialization, when developed commodity production demanded that everybody was individual owner, but also the owner who was not isolated but economically connected with others.

In states where revolutionary overturns of power had occurred with a basic objective of abolition of private property there were attempts to establish a purely social ownership through nationalization and socialization of private capital. With the abolition of individual property and the attempt to gain monopoly over the state ownership, legal form of ownership was separated from its economic content and it was turned from a legal norm into an ideological ethical postulate.

Increasing individualization of the private property on the basis of appropriation of other person's work led to an increasing concentration of wealth by a small number of owners. However, development of the mass commodity production did not require narrowing but widening of

the ownership subjectivity to all members of the community. There cannot be social subjectivity without individual subjectivity, because essentially the social subjectivity is a shared subjectivity of associated individuals.

The increasing individualization and increasing socialization also implies an increasing relativization of proprietary monopoly.

Relativity of the proprietary monopoly becomes evident already in case of the shareholding capital, when the value itself of shareholding share does not depend so much on the will of its owner as much as it depends on functioning of the entire associated capital.

Relativity of the propriety ownership monopoly was brought to the end in cooperatives, because all cooperative members participated equally in the access and use of cooperative property. In this case everybody was individual owner of his/her own share and at the same time he/she was a full owner of the entire cooperative property.

By substituting the capital shares with cooperative shares and by substituting the participation by cooperative democracy, the disposal and management of the corporation could be extended from monopolized shareholders and professional managers to all employees who could participate in distribution and management of a newly acquired value in accord with total contribution to its creation. Cooperative management could expand from the corporation to inter-corporational and all other social relations, not only within some national community but among a whole international community.

Precedence in technology of production inevitably leads to precedence in democratization of the relation in the field of production, which is reflected in expansion of management from professional managers to all employees. Along with transferring of direct management of a corporation to all employees also the management of a stateshould become transferred to all its citizens, which inevitably leads to a true democratization of a society.

Key Words: ownership status and legal subjectivity; proprietary relations, democracy.